

Szczepan W. Ślaga

"Z dziejów pojęcia prawa w naukach biologicznych", Warszawa 1967 :
[recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 5/1, 243-244

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pojęcie prawa nauki w XIX wieku. Zbiór rozpraw. Warszawa 1967.
P.W.N. (Instytut Filozofii i Socjologii PAN), s. 168.

Z dziejów pojęcia prawa w naukach biologicznych. Warszawa 1967.
P.W.N. (PAN, Komisja Ewolucjonizmu), s. 126.

Dwa zbiory rozpraw, wydane pod redakcją Władysława Krajewskiego, powstały w Pracowni Historii Filozoficznych Zagadnień Nauk Przyrodniczych (PAN) jako wynik dyskusji nad poglądami filozofów, fizyków, chemików i biologów XIX wieku. Autorów rozpraw zainteresował rozwój pojęcia prawa, stosunek prawa nauki do prawa przyrody, problem uzasadniania oraz podstaw klasyfikacji praw itp. Przy opracowywaniu materiału wybrano w sposób dowolny kilku bardziej reprezentatywnych dla XIX wieku przyrodników i filozofów, zajmujących się bądź wprost, bądź jedynie ubocznie tą problematyką.

Zbiór pierwszy pt. „Pojęcie prawa nauki w XIX wieku” zawiera: dwa artykuły na temat pojęcia prawa oraz uniwersalności i niezawodności praw u J. St. Milla (St. Zamecki; J. Such), następnie o koncepcji prawa przyrody H. Helmholtza (W. Banasiewicz) i A. Kekulégo (A. Synowiecki), oraz o prawie nauki w filozofii H. Spencera (St. Kotowicz) i o prawach przyrody w ujęciu Fr. Engelsa (Wł. Krajewski).

W porównaniu z pracą D. Szejnberg „Pojęcie prawa przyrodniczego u J. St. Milla” (1933) rozprawy Zameckiego (s. 7—28) i Sucha (s. 29—70) wnoszą wiele nowych momentów w zrozumienie millowskiej koncepcji powszechności, ogólności i niezawodności praw. Analizując wybrane teksty „Systemu logiki” Milla, Such wyróżnia prawa empiryczne, przyczynowe, prawa natury, prawa pochodne, podkreślając przy tym słusznie wyższość (pod względem ogólności) praw przyczynowych nad empirycznymi, uniwersalnymi jedynie akcydentalnie, tzn. warunkowymi i niekoniecznymi.

Koncepcję praw przyrody Helmholtza ujmuje Banasiewicz (s. 71—105) w następujący sposób: „Przyczynowość jest podstawą prawidłowości, która przejawia się w tzw. prawach nauki i prawach przyrody” (s. 71). Prawa przyrody są bądź empiryczne, bądź ukryte. Te ostatnie mogą być ujmowane jako przyczyna lub jako siła. Akceptacja obiektywności praw przyrody stała się podstawą utożsamienia prawa z siłą jako pewnym sposobem istnienia materii.

Poglądy Helmholtza na prawo przyrody jako siłę poddał swego czasu ostrej krytyce Fr. Engels. Przecistawiając się tej krytyce Engelsa, Banasiewicz broni Helmholtza przed zarzutem subiektywności kategorii siły oraz jej hipostazowania. Z perspektywy historycznej wyraźniej widać zasadność stosowania siły w określonym znaczeniu

i istniejących wtedy warunkach. Pojęcie siły, zresztą niezbyt jasne, wyraża u Helmholtza realne stosunki pomiędzy przedmiotami i procesami w przyrodzie.

Mało znane poglądy chemika niemieckiego A. Kekulégo na temat praw przyrody przedstawia artykuł Synowieckiego (s. 107—121), w którym omówiono kolejno: a. prawa empiryczne i przyczynowe, b. prawa i reguły chemii, oraz c. problem stosunku pojęcia prawa przyrody do pojęcia prawa nauki. Autor polemizuje z poglądami Kiedrowa, który oskarża Kekulégo o agnostycyzm i niemożność poznania realnej struktury materii.

Ostatnie dwie prace dotyczą koncepcji praw nauki dwu wybitnych filozofów XIX wieku: Spencera (s. 123—147) i Engelsa (s. 149—167). Przy omawianiu poglądów tego ostatniego Wł. Krajewski zwrócił uwagę na stosunek pojęć prawidłowości, konieczności i ogólności, na historyczność praw przyrody, oraz na stosunek prawa do hipotezy i problem uzasadniania praw.

W skład drugiego zbioru, zatytułowanego „Z dziejów pojęcia prawa w naukach biologicznych”, wydanego jako „Materiały z ewolucjonizmu” wchodzi dwie prace A. Bednarczyka: „Johann Wolfgang Goethe. Typ morfologiczny jako wyraz prawidłowości” (s. 9—45); „Determinizm fizjologiczny Claude Bernarda” (s. 101—126); dwie prace A. Straszewicz: „Koezystencjalne prawa Cuviera” (s. 47—66); „Ernst Haeckel. Prawa przyczynowe a morfologiczne prawidłowości ewolucji” (s. 77—99), oraz prawa I. Zubkiewicz „K. Darwin. Probabilistyczne prawa przyrody” (s. 67—76). Po każdej pracy zamieszczono streszczenie w języku angielskim oraz wykaz dzieł omówionego myśliciela i literaturę pomocniczą. Ta ostatnia nie zawsze jest kompletna, jak to ma miejsce np. w artykule Bednarczyka, w którym nie wykorzystano pracy B. Halperna na temat filozoficznych poglądów Cl. Bernarda (Rev. Hist. Sci. leurs Appl. 1966, nr 2), analizującej m. in. problem determinizmu; nie wykorzystano też materiałów ze sympozjów, jakie miały miejsce w Minneapolis czy Paryżu z okazji setnej rocznicy opublikowania „Introduction à l'étude de la médecine expérimentale”.

Szczegółowa analiza rozpraw zawartych w obydwu zbiorach przekroczyłaby ramy krótkiego sprawozdania. Rozprawy te, różnorodne w sposobie ujęcia tematu, nie mają zresztą — jak zaznacza Wł. Krajewski w słowie wstępnym — na celu wyczerpującego omówienia problematyki praw, zawartej w dziełach danego autora, lecz w pierwszym rzędzie zebranie materiału do przyszłej syntezy.

Zarówno inicjatywa badań nad dziejami pojęcia praw w naukach fizykalnych i zwłaszcza w naukach biologicznych, jak też wysoka jakość jedenastu zaprezentowanych rozpraw zasługuje na uznanie i zainteresowanie ze strony historyka nauki i filozofa przyrody.

Sz. W. Ślaga